

Kőszeg város erdőbirtokának leírása

Az O. E. E. idei közgyűlésének kapesán írta: *Mészáros Antal*
városi erdőmester.

A városi levéltárban levő okmányok szerint Árpád-ház-beli első királyaink Kőszeg várost tárnoki város rangjára emelték. A tárnoki város hasonló fogalmú a szab. kir. város-sal, mely rangot a város III. Ferdinándtól 1647-ben kapta meg, mert hiteltérdemlően igazolta, hogy még régebbi időkben tárnoki város volt. A város az erdőt akkor kaphatta egyéb kivált-ságokkal együtt, midőn tárnoki városok sorába iktatták. Mely időben? Nem tudni határozottan. Róbert Károly idejében már tárnoki város volt. Van Nagy Lajos idejéből, 1375. évben megtartott határbejárásról kiállított okmány, mely szerint határ-köveket raktak le oly pontokon, melyek ma már nincsenek a város birtokában. Így a mészgödröknél, nem messze a hercegi vadászkastélytól: az ú. n. „Gereche“-hegytől északra, a „Guz“-völgyben, mely ma szintén herceg Eszterházy Pál dr. erdősé-géhez tartozik. A „Guz“-völgy képezte a hármass határt Rohonc, Léka és Kőszeg között.

Mindezekből az következtethető, hogy Kőszeg város erdő-birtoka egészen a XVI. századig sokkal nagyobb volt mint ma. A város erdőbirtokát gróf Nádasdy Ferenc „Judex Curiae“ és annak jogelődje foglalta el. Csak midőn Nádasdy Ferenc életét vérpadon Bécsujhelyen befejezte és a Nádasdy-birtokok-nak tetemes részét gróf Eszterházy kapta, Kőszeg város pol-gárainak kérelmére Kolonits —, Lipót király hatalmas kancellárjának közbenjárása folytán Eszterházy Pál, ki személyesen résztvett az erdőség visszaadásánál, — hajlandónak mutatko-zott az erőszakkal elfoglalt erdőségnek nagyobb részét vissza-

bocsátani. A városi nótárius megjegyzi az erdőségnek visszaszerzése után: „Ezzel a 150 évig tartott határvillongás megszünt.”

Gróf Eszterházy Pál nem adta vissza Kőszeg város birtokában volt azon erdőséget, melyet Nagy Lajos és az utána következő királyok idejében bírt. A régi okmányokban említett Guz-völgy és a Gereche-hegy az Eszterházy-család birtokában maradt. A város, mint erkölcsi testület, — nincs feljegyzés, hogy egyes kőszegi birtokosok bírták volna, — amit bír erdőségben, azt a visszaadás óta bírja és kezeli háborítatalanul.

Nincs hiteles feljegyzés, hogy a város erdőségét régebbi időkben bizonyos terv szerint kezelte volna, de azért gondját viselte, mivel a XVII. században már nyomát találjuk a városi könyvekben erdőszemélyzetnek felfogadására és ezek díjazására.

1770 körül a város a Felsőerdőben két Stájerországból származó erdős részére lakást építtetett. Innen ered a most is használatos elnevezés.

Az erdőségnek tervszerű kezelésére és művelésére nézve Mária Terézia király adott ki „normát”.

Nem tűnik ki, hogy a norma meddig maradt érvényben, mert a Pozsonyban székelő magyar helytartóság is adott ki rendeletet az erdőségnek művelésére nézve. Azon időben a város már erdőmestert alkalmazott, ki felelős volt az erdőség műveléséért.

Az első gazdasági terv 1857-ben készült, melynek térképe 1849. évben hitelesített. Ezen terv szerint a „Felsőerdő” több mint fele 40 éves vágásforduló mellett sarjerdőüzemben, a kisebb része: főleg a bükkösök, szálerdőüzemben kezeltettek. A kihasználás a bükkösökben fokozatos vetővágások, a többi erdőrészekben pedig tarvágások alkalmazása mellett gyakoroltatott. A felújítás a bükkösökben természetes úton történt, ami jól sikerült is; a sarjerdőkben pedig magfákat hagytak meg azon célból, hogy a kiveszett tuskók helyett maghullás által természetes úton pótolják. Ott, ahol a tuskók sarjadzó képességüket elvesztették, valamint a záródás kiegészítésére tölgyakkrakást, valamint erdei fenyő-, a jobb talajon lúe- és vörösfenyőültetést alkalmaztak.

A felújításra elég gondot fordítottak, de annál kevesebb történt a fiatalosok tisztogatása és ápolása körül. A tisztogatás egyáltalán elmaradt, a gyérités pedig csak az értékesíthető nyírrúd haszonfa kiszedésére szorítkozott.

A mellékhaszonvételek közül az álomgyűjtés nagymértékben dívott, főleg a városhoz közelebb eső és úgyis sarjerdőüzemben kezelt, elemi károsításoknak jobban kitett tölgyesekben, úgy hogy a talaj termőképessége tetemesen csökkent, annál is inkább, mert az ötven-hatvan éves állományokból kivessző fekete nyár és nyír helyén hézagok keletkeztek.

Törvényben előírt utasítás szerint rendszeres gazdasági terv az erdőtörvény megalkotása után készült 1886—87. évben. Eszerint az egész Felsőerdőben a százéves vágófordulójú szál-erdőüzemet vezették be. Főfanemek a bükk és kocsánytalan tölgy; a városhoz közelebb eső addig sarjerdőüzemben kezelt területeknek azon részeiben, melyek rossz termőhellyel bírtak, talajjavítás szempontjából a fenyőfélékkel való kiegészítést, úgyhogy ezek képezzék az uralkodó fanemet, s a tölgynek csak alárendelt mennyiségben való telepítését írták elő.

A felújítás természetes és mesterséges úton történt. Természetes felújítás úgy, hogy a bükkös és bükkal elegyes tölgyállományokban egy vetővágást alkalmaztak, mely magtermő évben 5—6 évi vágásterületre is kiterjedt, öt év múltán a végső vágásnak be kellett következnie, s azon foltokat, vagy vágásokat, hol fiatal település nem volt, kiegészítették lúczy- és erdeifenyővel.

Mesterséges úton újították fel tehát 1. az ú. n. homályvágás útján fel nem újult erdőrészleteket; 2. a nyires állományokat; 3. azon tölgy- és fenyőállományokat, hol az alkalmazott előkímélet dacára létrejött fiatalosok hiányos zárlatuak voltak.

Az üzemterv lefektetett elveinek azon része, mely szerint egyes részeket fokozatosan újítottak fel, illetve használtak ki vetővágások útján, meghozta a szép eredményt. Bármennyire kezdetleges és sablonszerű volt is a munka, bármennyire szereztek is a megtelepült fiatal bükkös cseprentésekben, azok mégis kendersűrűségűek, szép növéssű kocsánytalan tölgyesportokkal elegyítve, míg a pótlásképp ültetett fenyő csak a hé-

zágokban csoportosan érvényesülhetett. A fokozatos vágásnak az előnye volt, hogy a bükkfiatalos megtelepült és tarolás előtt megerősödött, úgyhogy a felszabadítás után a gyökérsarjakról elszaporodott, mint a málna. Sajnos azonban a tarvágások helyén a bükk teljesen háttérbe szorult s a fenyvesítés lépett előtérbe, melyben a tölgycsoportok megvannak, de a bükk kipusztult.

Az erdőápolási munkákat itt-ott végrehajtották: keveset tisztogattak, többet gyéritettek, de ezek inkább a fahasználatok jellegével bírtak. Alátelepítéssel gyökeres állomány átalakítások alig, vagy egyáltalán nem történtek, legalább is fiatalabb állományokban nem. Az alomszedés továbbra is dívott.

Tanulmányi kirándulásunk alkalmával az 1857. és 1886. évi üzemtervekben előírt felújítási elvek alapján telepített és kezelt erdők mindegyikével fogunk találkozni, mely alkalommal útközben fogunk hivatkozni az egyes erdőrészekre: hol követték az üzemterv elveit, hol történt mulasztás és milyen következményekkel jártak a multban alkalmazott felújítási módok.

A város erdőgazdaságáról a 14.500/920. F. M. utasítás értelmében új üzemterv készült. Mielőtt az új gazdasági tervben lefektetett elvek ismertetésére térnék, legyen szabad röviden kitérni a városi Felsőerdő hegyszajzi, vízrajzi és fatenyészet viszonyaira.

A Felsőerdő „A” gazdasági osztály a „Köszegi Hegység” gerincének egy részét, — az ú. n. Hármashatártól, — a Kálváriáig, valamint ezen gerinc déli és északi kiágazásait: bordáit, ezek meredek lejtőit és a köztük fekvő mély völgykatlanokat foglalja el.

Köszeg hegyvidéke a Nóri-Alpok-, Osztrák Határhegységhez tartozik. Ez a hegycsoport a „Wechsel”-hegységből (1738 m) indul ki., melyhez a köszegi hegységet az ú. n. „hepehupás vidék” (Bucklige Welt) és a Borostyánkői-hegység kapcsolja össze. A köszegi hegység határozott gerinces hegység, mely Felsőszénégetőnél hirtelen magasra emelkedik s végig egészen Köszegig csak lényegtelen nyergektől rovátkoit, megszakítatlan szabályos hegyláncot képez. Legmagasabb emelkedései: Kisszarvaskő (840 m), Nagyszarvaskő (862 m), az Irott-

kő (883 m), mely Dunántúl legnagyobb csúcsa, a Hármashatár (787), Kendig (726), Irányhegy (665), Óház (609), Ördögtányér (549), Pintértő (497), Kálvária (392). A kőszegi hegység a Kálvária-heggyel végződik, melytől kezdve hirtelen leesik a Gyöngyös-folyó szintjére: 275 tszf. magasságra.

A hegység eszerint a városi Felsőerdő területén 392—87 méter tszf. magassággal bír. Az altalaj általában csillámpala, csekély kiterjedésben mészkő. A talaj altalaj elmálásból képződött. Kevés homokkal kevert kavicsos agyagtalaj. A hegygerincek felé azonban több helyen kibujik az anyaközet, a Kendig alatt sok a vándorszikla és kő. A kevésbé meredek helyeken és völgyekben a talaj mélyrétegű és televénydús.

A talajtakaró a bükkösökben dús lombalom, jellegzetes növényük a cyklámen, a tiszta tölgyes illetve fényigényes fánemek által elfoglalt területek nagy része a lombtakarót nélkülözi, ennél fogva televényszegényebb, a sekély talajjal bíró részek soványak, többnyire fekete áfonyával és hangával benőve. A Felsőerdő legnagyobb része a természetes felújításra alkalmas, csak a soványabb talajokon szükséges az alátelepítés.

Az erdőség az alpesi klíma hatása alatt áll, csapadékban gazdag s bő forrásokkal van megáldva: Hétforrás (régi neve Óházkút), Hermánforrás (Hörmannforrás), Stájerházi forrás. Árpádforrás, Sárosforrás, Büdöskút, Moháskút, Háromnegyedik forrás, József- és Tökésforrások.

A kőszegi hegység déli és keleti lába szőlő- és gesztenye-termő vidék; éghajlata mérsékelt, kedvező a fatenyészetre.

A Felsőerdőn a tszf. magasság, a klíma, csapadék és talajnak megfelelő fánemek fordulnak elő: a természet rendje szerint.

Főfánemek a kocsánytalan tölgy és a bükk. Ezen fánemek mellett autokton eredetű még a szelíd gesztenye, bár az utóbbi fánem csak beszórtan fordul elő a keleti és déli bordákon és oldalakon. A hegység tövében azonban: Velem, Cák, Doroszló, Királyvölgy, sőt az elcsatolt Rótfalván is szemetgyönyörködtető, dúsán termő ligeteket alkot ősi idők óta a szelíd gesztenye és évszázados faóriások a tanui itteni őseredűségének. Legkimagaslóbb példánya, a királyvölgyi, kb. 600 éves gesztenyefa.

mely még ma is dúsan terem, új hajtásokat hoz. Kerülete 9.33 méter; átmérője 300 cm. A város mint természeti emléket tartja fenn.

Fenyő összefüggő állományokat a multban nem alkotott s nem alkot ma sem. Szép növekedést mutat a vörösfenyő, fája egyenletes rostú, kitünő műfát ad. A bükkösökben szép egyedekkel van képviselve a jegenyefenyő és luc. A patakok mentén a fürtös juhar, kőris, szil és éger telepszik meg.

Köszeg szab. kir. város erdőgazdaságáról a legújabb üzemterv 1925—26-ban készült a kataszteri felméréssel kapcsolatban. Az új üzemterv elvei alapján folyik a gazdálkodás 1923 január 1. óta. Az erdő területe: 3827 k. h. Két gazdasági osztály: Felsőerdő (A) 2231.3, Alsóerdő (B) 1593.7 k. h. területtel. Az Alsóerdő a Gyöngyös-folyó balpartján terül el 320—350 méter tszf. átlagos magasságban; uralkodó fáneme: a kocsányos, kocsánytalan tölgy és erdeifenyő. Ezen gazd. osztályt utunkban nem érintjük, miért is erre részletesen kitérni nem óhajtok.

Az új üzemterv fő elvei a város Felsőerdejében a már említett általános tenyészeti viszonyok követelményei szerint: a természet rendjének megfelelően a bükkösöket kocsánytalan tölgygel elegyítve, fenntartani; a nyirrel elegyes idősebb tölgyállományokat az első fordulószakban kihasználni és átalakítani.

A későbbi fordulószakokban kihasználandó még az 1857. évi üzemterv alapján sarjerdőüzemben kezelt és kigyérült sarjtölgyeseket a második fordulószak alatt alátelepíteni, ugyanezen korú és lágylombfával elegyes állományokból a lágylombfát kigyéríteni és talajjavító fánemekkel alátelepíteni. A legfiatalabb korú állományokon a tisztogatást keresztülhajtani s a pótlást az egész vonalon eszközölni. A kitünő tenyészeti viszonyok folytán elnyúrgulásra hajlandó bükkfiatalosokat kíméletesen gyéríteni.

Ezen legfőbb elvek keresztülvihetése céljából az üzemterv a kezelő erdőtiszt kezét nem kívánja megkötni. A kezelő erdőtiszt az előírt kereteken belül ott állíthatja be a főhasználatot, ahol azt a felújítás, avagy az erdőgazdaság érdeke megkívánja.

A fafajoknak és birtokos város igényeit is leginkább kielégíthető haszonfagazdaság elveinek legjobban megfelelő számláló vágásos gazdasággal kapcsolatos természetes felújítás az alapelv.

Ezen elvtől csak ott térhet el a gazdaságot vezető erdőtiszt, ahol az előző gazdasági hibákból eredő körülmények folytán természetes felújulás nem várható. Itt a gazdaság előzetes alátelepítéssel dolgozik, vagy azt a felújítási módot választja, amely a célnak leginkább megfelel: minden talajfoltnak megadni a maga fanemét, lehetőleg csoportosan.

Az évi fahozamnak megfelelő fatömeget a főhasználatra előírt erdőrészetek közül évenként azonban és oly mértékben és amennyiszor visszatérő fahasználattal termeljük ki, amelyekben és amily mértékben és ahányszor azt a felújítás érdeke megkívánja.

A használatokkal kapcsolatosan fokozatosan történnek az állományátalakítási munkálatok oly mértékben, hogy az erdő évi jövedelmezőségét túlságosan ne csappantsák. Míg a bükkösökben a tulajdonképeni jövedelmet hajtó főfanemeket fokozatosan használjuk, addig a gyérítést 5 év óta oly részletekben hajtjuk sürgősen keresztül, ahol erdőápolási munkának a multból nyoma alig van: míg a kikorhadó nyír, nyár a magas termelési költség és a városi, valamint a vidéki közönség túlságosan bükk-tüzifát favorizáló igényessége miatt jövedelmet alig hajt, addig az alátelepítési költségek a magas napszámbérek miatt magasra rúgnak. A fiatalosok tisztogatásának keresztülvihetése céljából minden eszközt meg kell ragadni és politikusan a téli munkaerőt kihasználni, hogy a tisztogató munkáscsoportok lehetőleg egy nagyobb, 50—60 holdas területen kényszerüljenek összpontosulni. Így éri el a gazdaság azt, hogy még a nagy fuvarbér mellett is ingyen tudja a teljesen fiatal erdőrészetekben a megkívánt ápolási munkákat keresztülvinni. E címen csak pótlások előtt merül fel pénzkiadás.

Az erdőművelési és ápolási munkákon kívül nagy súlyt helyez birtokos város erdőgazdaságának belterjesebb kezelésére azáltal, hogy az üzemtervben lefektetett útépitési tervet megvalósítsa és teljesen új úthálózatot építsen ki.

A kiépítendő útrendszer két célt szolgál: 1. az erdőgazdaság főárainak emelését és a gyéritési faanyagok értékesítésének lehetőségét fokozni, 2. a nyaraltatási akciót előmozdítani. Régente az utakat a fuvarosok javígtatták s azok tervszerű vezetésére és kiépítésére semmiféle mérnöki beavatkozás nem történt. Egyes szakaszok jó irányt tartanak be, más részek azonban túl meredek és a mély út jellegével bírnak. Vannak részletek, hol a mély utak egymásután sorakoznak fel, s vízmosásoknak adnak helyet, úgy hogy tetemes termőtalajt vonnak el az erdő területéből. Ezen bajokon segítendő, birtokos város évente nagyobb összeget irányoz elő az utak jókarba helyezésére és az új útszakaszok fokozatos kiépítésére. Mivel azonban így is csak lassan lehet eredményt felmutatni, birtokos város tervbevette egy hosszabblejárátú kölcsön felvételét ezen hasznos cél mielőbbi megvalósíthatása érdekében. Már célbavett és tervszerűen megkezdett útépítéssel fogunk visszafelé jövet útközben találkozni.

Az új üzemberendezéssel kapcsolatban fontos erővédelmi intézkedések történtek. A birtokhatárokat főleg a keleti „hegyközséggel“ határos részeken tökéletesen állandósítottuk s az újabb foglalásokat megakadályoztuk. Az alomszedést sikerült véglegesen megszüntetni. Most már gazdasága olyan alapokon áll, hogy a jövő gazdálkodási rendszer sikere biztosítottnak mondható.

A mult legnagyobb mulasztása az erdők ápolása terén történt. Hogy miért sántított éppen mindig e téren a gazdálkodás, az abból magyarázható egyrészt, hogy birtokos város hasznát abból nem remélvén, a szakértő erdőkezelőit azok keresztülvitelére nem szorította, viszont erdőmesterek csak idősebb nyugdíjas bácsik voltak, akiknek a meredek hegyvidékre felmenni vajmi neheze esett, sőt volt idő, mint 1907–12-ig erdőtiszt egyáltalán nem volt. Ezen idő alatt az erdei személyzetet nem az erdőkezelés, hanem a levágott fa kezelése körül őrizte csak ellen az erdei bizottság. Az erdőörök inkább csak a kényszer munkát végezték s nem jutott eszükbe az ápolási munkával való törődés. Így magyarázható meg, hogy még a főhasználati vágásokban is benne volt a lágylombfa, ami a fatömeg rovására volt irandó.

Ami erélyes intézkedés történt, az 1923 óta történt és folyik ernyedetlenül és rendszeresen: az erdők tartamos fenn-tartását biztosító munka. Ilyen értelemben óhajtom az Országos Erdészeti Egyesület minden egyes tagjának a mi erdeinket bemutatni. A mi munkánkkal járó költségeket az az ősrégi város lakossága fedezi és fedezte a múltban is, amely város a „Trianon“-i határok folytán a haldokolva vonagló ember képét tárja elénk, mert vidékét lecsónkították s itt áll, mint panaszos szájalmasa a szétdarabolt csonka Hazának. Vigyék el az Igen Tisztelt Tagtársak, hogy van itt a nyugati végeken egy szerény viszonyok közt élő, de hagyományokban gazdag őspatinájú, természeti szépségekkel megáldott kultúrvároska, melynek éltető tagjait leszaggatták, de kultúráját teljes erőfeszítéssel igyekeznek fenntarani.

A legelőgazda könyve

Gyakorlati útmutatás a közlegelők megjavítására és rendszeres használatára. A m. kir. földművelésügyi miniszter megbízásából írta **Bíró János**.
1928. Nagyoktáv 348. oldal. 24 színes táblával.

A magyar erdőgazdát közelről érdeklik a legelők, országunknak még a közelmúltban legelhanyagoltabb területei. Ezek rendszertelen használata szolgáltatta legtöbbször azoknak a kopár és vízmosásos területeknek, amelyek erdősítés útján való feljavítása temérdek pénzbe került és nem mindig hálás feladata volt az erdészetnek.

A legelők elhanyagoltságának megszüntetését ezért épen az erdészet szorgalmazta legkorábban és idősebb szaktársaink *Téglás Károlynak*, idő előtt elhunyt jelesünknek idevágó kezdeményezésére és irodalmi működésére bizonyára visszaemlékeznek.

Azóta változott a helyzet. Jeles mezőgazdák, felismerve a helyzet tarthatatlanságát, felkarolták a legelők rendszeres kezelését, a *legelőgazdaság* jelentőségben nyert és a kormány is gondot fordított az egykor alig figyelemre méltatott gazdasági ágra, amelynek akkorában alig volt más programja, mint tönkretenni a meglévő legelőket s aztán újakat követelni az erdő rovására.